

ONDERWIJSCOÖRDINATIE VAN DE ZUSTERS VAN BERLAAR BOEKBESPREKINGEN BIJ DE 29ste NIEUWSBRIEF VAN Januari 2013

Johan Bonny, *Een houtskoolvuur met vis erop en brood. Visietekst van en voor het Bisdome Antwerpen*, Halewijn, 2012, 71 pagina's.
Ook digitaal beschikbaar via kerknet.be

In *Tertio* 668 van 28 november jl. antwoordt de Franse kerkhistoricus en godsdienstsocioloog Emile Poulat het volgende op de vraag hoe hij tegen de evolutie van de kerk in de komende tijd kijkt:

"Vandaag is er geen volkskerk meer, maar zijn er minder actieve katholieken dan vroeger? We spreken over een minderheidskerk. Maar een minderheidskerk vergeleken met wat? In Frankrijk is er niets zo representatief als de staat. Maar daarna komt, als eerste, toch de kerk. Die telt 40.000 kerken, honderd bisschoppen, katholiek onderwijs, katholieke hulpverlening, en ga zo maar door. Ik zie geen enkele andere georganiseerde minderheid die dezelfde representativiteit kan claimen."

Dit lijkt me een geschikte inleiding om de fraaie brochure van de bisschop, verlicht met prachtige illustraties van Luc Blomme, van nabij te bekijken. Immers, zo luidt de tekst op de achterzijde, deze visietekst is geen beginpunt en geen eindpunt, maar een etappe langs de weg. Met vertrouwen worden de komende jaren tegemoet gegaan, ook nu "we van een brede volkskerk een kleinere keuzekerk zijn geworden" (p. 6). De bisschop vergelijkt de huidige situatie met een kostuum dat te groot geworden is...

INLEIDING

Naar aanleiding van (4)50 jaar bisdom Antwerpen, stelde de bisschop een visietekst voor de verdere werking in de toekomst in het vooruitzicht. Deze visietekst is het resultaat van

breedvoerig overleg en gesprek in heel wat groepen in het hele bisdom Antwerpen. Dit overleg vond steeds plaats op basis van de 7 knooppunten die de bisschop ter voorbereiding meegaf en die handelden over...:

- Verkondiging
- Gebed en viering
- Diaconie
- Territoriaal netwerk
- Medewerkers
- Een open gemeenschap
- infrastructuur¹.

In de visietekst komen alle domeinen die in bisdom en kerkelijk verband van belang zijn, aan bod. Achtereenvolgens gaat het om:

- de kerk, een 'gemeenschap van leerlingen'
- een netwerk van parochies
- liturgie en sacramenten
- een ketting van generaties
- opvoeding en onderwijs
- diaconie en zorg
- van 'leerlingen' naar 'medewerkers'
- dialoog en samenwerking.

Het betreft hier een visietekst met vele ideeën en met rijke inhoud: hij is het waard om op vele fora – en zeker in onze scholen – aan bod te komen, en dat over de grenzen van het bisdom. Het valt te betreuren dat de pers er spijtig genoeg weer in geslaagd is op selectieve wijze bepaalde items op te pikken – denk aan de krantenkoppen "Bisschop zoekt sponsors" – en zodoende compleet aan de essentie voorbij te gaan.

Elk hoofdstuk sluit af met een 'Werkpad', waarin samengevat wordt welke werkpunten in het desbetreffende hoofdstuk werden aangebracht. Niet onbelangrijk als men weet dat deze

¹ "Gesprekstekst van de Bisschop", najaar 2011.

visietekst "ons werkboek is voor de komende vijf jaar" (p. 7) en dat men er dus verder mee aan de slag gaat. Het gehalte van de elementen in zo'n 'Werkpad' gaan van meer algemeen tot vrij concreet. Een voorbeeld van een algemene opgave luidt: "De solidariteit bevorderen tussen parochiekernen"², een meer concrete: "Een nieuwe diocesane nota opstellen over vieren op school"³.

Verder wensen we nog aan te geven dat Johan Bonny terecht vaak verwijst naar de concilieteksten, een verademing want deze teksten zijn maar al te vaak onbekend en vanuit de middenveldorganisaties wordt er haast geen aandacht aan geschonken⁴. Nu met het gouden jubileum van het Tweede Vaticaans concilie het *Aggiornamento*-gebeuren terug onder de aandacht komt, is het allicht het goede moment om belangrijke teksten als *Gravissimum educationis*⁵ of *Nostra aetate*⁶ te lezen of herlezen: ze hebben nog niets aan actualiteitswaarde verloren.

² Zie pagina 23 (een netwerk van parochies)

³ Zie pagina 46 (opvoeding en onderwijs)

⁴ In de voetnoot op pagina 7 wordt verwezen naar de uitgave van het Katholiek Archief van 1967. Nog steeds verkrijgbaar (bij voorbeeld in de norbertijner abdij van Berne [NL]) is de uitgave van Stichting Ark van 1995.

⁵ Over de christelijke opvoeding (pp. 227 – 241 in het aangehaalde werk)

⁶ Over de houding van de kerk tegenover de niet-christelijke godsdiensten (ibidem pp. 243 – 248).

In wat volgt schrijven we kort iets over de verschillende hoofdstukjes, onderwijs behandelen we daarna apart.

EEN WANDELING DOORHEEN DE VERSCHILLENDE THEMA'S...

In het hoofdstuk "*Een netwerk van parochies*" (pp. 17 – 23) geeft de bisschop onomwonden de noodzaak van schaalvergroting aan: "Ons richtdoel is een parochie per gemeente" (p. 19). Federaties vormden slechts een etappe op de ingeslagen weg. Wil men komen tot "levenskrachtige gemeenschappen", dan moet het verder evolueren naar "pastorale eenheden", d.w.z. "een gemeenschappelijke werking van parochies met de bedoeling samen een nieuwe parochie te vormen" (p. 19). Toch blijft "een canoniek benoemde pastoor de leiding van het team op zich nemen", waarbij men zich terecht kan afvragen of ook dit niet slechts een etappe is die alweer vlug zal achterhaald zijn. Waarom zouden diakens of gevormde parochieassistenten, die toch ook een zending van de bisschop hebben, dat niet kunnen...?

Op de pagina's 20 – 21 wordt de spanning tussen de individuele vragen van gelovigen ("servicekerk", cf. wat kardinaal Danneels omschreef als "kerkdiensten à la carte") tegenover de kerkgemeenschap als "weefsel" goed getekend.

Het werkpad dat voor dit hoofdstuk dan ook te lezen valt op pagina 23, is gigantisch: een enorme opgave en uitdaging. In de pers lichtte Bonny toe dat hij van 300 naar 70 parochies wil komen. Het mag gezegd dat het een moedige zaak is de nood tot aanpassing zo concreet te omschrijven.

In "*Liturgie en sacramenten*" (pp. 25 – 31) worden verscheidene initiatieven aangegeven, zoals het uitbouwen van "een praktische school voor liturgie" (p. 28). Samenkomsten op zondag zullen niet altijd uit een eucharistieviering bestaan, wel uit een gebedsdienst. Een orde van dienst is vereist, maar dat vraagt dan weer vorming en daarop zal worden ingezet. Immers, de 'ontbossing'

van onze geloofstaal is massaal. We hebben nood aan een nieuwe taal, luidt het op pagina 30, maar is dat alleen voldoende? Moet wie hierin een stap verder wil zetten niet allereerst de bestaande taal terug aanleren, wil men de onmetelijk rijke erfenis van eeuwen ook maar enigszins kunnen begrijpen...?

In "**Een ketting van generaties**" komen huwelijk en gezin, kinderen en jongeren, jongvolwassenen, nieuwe media en senioren aan bod (pp. 33 – 37). Het werkpad vermeldt werken aan een vernieuwde aanpak van gezinsspastoraal en het uitwerken van een pastoraal aanbod voor jongvolwassenen.

En zo komen we bij "**Diaconie en zorg**" (pp. 49 – 53): de werken van barmhartigheid en de inzet voor gerechtigheid. Thema's die momenteel actueel zijn worden niet uit de weg gegaan: de ethische invulling van menswaardige zorg op basis van een christelijke visie, het pastorale aanbod in de zorginstellingen, de aandacht van zovele groepen voor armoede en solidariteit. Een vraag die op elke christen afkomt en die niet te ontwijken valt, luidt: "Wie is de mens die jij helpt?" (p. 52). Bonny stelt het als een beleidskeuze in catechese en verkondiging om die vraag centraal te plaatsen.

Met de pagina's 57 tot 63 bereiken we het gedeelte "**Van leerlingen naar medewerkers**". De bisschop doet allereerst appèl op de persoonlijke roeping van elke christen. Is dat besef er niet, dan is de kans op een betekenisvolle aanwezigheid in de samenleving klein...

Vaak zien we dat mannen en vrouwen pas later in hun leven – als de kinderen zelfstandig zijn – openstaan voor een nieuwe taak in kerk of samenleving. Het is positief dat Bonny deze roeping "in het tweede moment van het leven" uitdrukkelijk ter sprake brengt.

Aan de roepingenpastoraal *an sich* wil de bisschop meer aandacht schenken en het seminariehuis Amandus zal hierin een belangrijke rol spelen.

Bij dit alles is uiteraard vorming van groot belang, verschillend al naargelang

het professionele of semi-professionele medewerkers betreft.

Het valt op dat de bisschop bij deze vorming uitgaat van de identiteitsdriehoek: persoonlijke, professionele en institutionele identiteit. De (noodzakelijke) cohesie tussen de drie domeinen moet oplichten in de aangeboden vorming.

Verder zien we in dit belangrijke hoofdstuk enkele nieuwe plannen: alle vormingsactiviteiten zoveel als mogelijk concentreren op de campus van het TPC, een systeem van verplichte begeleiding en navorming, klare functie- en taakomschrijvingen, een vakkundig zorgteam ("Wie zorgt voor de zorgers?") en bemiddelaars bij conflicten.

Twee randbemerkingen: enerzijds zou verplichte begeleiding en navorming ook een item voor de gewijde pastores moeten zijn, anderzijds moet erover gewaakt worden dat vrijwilligers en semi-professionelen niet afgeschrikt worden een engagement op te nemen omdat de kwaliteitseisen veel te hoog liggen ... het zal belangrijk zijn hier een evenwicht te vinden!

Tenslotte: het is aan het einde van dit hoofdstuk dat "projectgebonden sponsoring" ter sprake komt, iets dat door de (hongerige) pers dadelijk werd opgepikt...

Het kapittel "**Dialog en samenwerking**" (pp. 65 – 69) sluit de visietekst af. Onder andere de oecumene komt hier ter sprake en de interreligieuze dialoog. Geen enkele uiting van racisme, xenofobie of antisemitisme kan getolereerd worden en hier ligt, aldus Bonny, een uitdaging en kans voor het onderwijs.

Verrassend is het te lezen dat priesters en religieuzen uit andere landen en continenten welkom zijn, een moedige keuze omdat de meningen hierover nogal uiteenlopen.

ONDERWIJS

Uiteraard willen we dieper ingaan op dit hoofdstuk (pp. 41 – 45). J. Bonny vertrekt vanuit het woord 'talent'⁷, ondertussen geëvolueerd naar de betekenis van "natuurlijke begaafdheid"

⁷ Cfr. Matteüs, 25, 20 – 21.

of "bekwaamheid", om zo te komen tot het hele netwerk van katholiek onderwijs dat tot stand kwam, dankzij parochies en congregaties: "het diocesaan beleid wil dit volledige netwerk ondersteunen", het is trouwens "een van de omvangrijkste domeinen waarop de kerkgemeenschap wil bijdragen tot het algemeen welzijn".

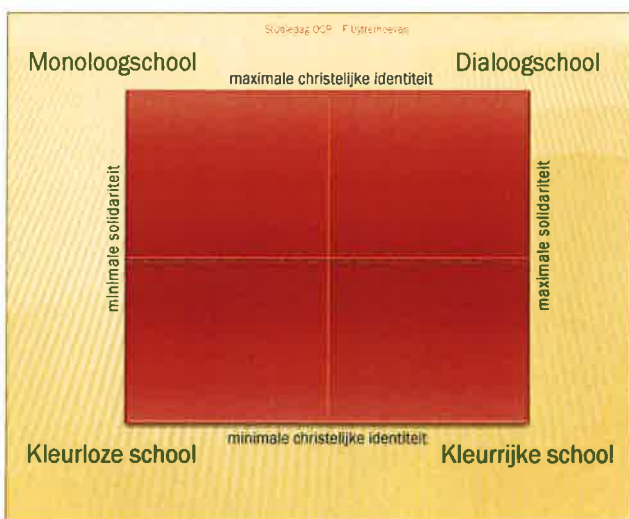
Vervolgens wordt de vraag gesteld (p.42) naar de uitdagingen waarvoor het katholiek onderwijs vandaag staat.

En daar wordt als eerste en belangrijkste **de opdracht** van de katholieke school aangegeven, meer bepaald in het spanningsveld:

eigenheid >< openheid,
nabijheid >< verschil.

Eigenheid mag niet uitmonden in afgrenzing of uitsluiting, openheid mag niet uitmonden in kleurloze neutraliteit ... en dus wordt gekozen voor de 'dialogeschool', waar men streeft naar maximale christelijke identiteit en maximale solidariteit.

Het is één van de componenten van het identiteitsvierkant⁸, waarmee men twee prangende uitdagingen waar de school voorstaat, wil bevatten: enerzijds het omgaan met de toenemende religieuze diversiteit, anderzijds de afkalving van de specifieke religieuze identiteit.

⁸ Ontworpen door de Nederlandse professoren Wim ter Horst (pedagoog) en Chris Hermans (pastoraaltheoloog).

Voorts zou de katholieke school een **hefboomfunctie** moeten hebben naar de kerkgemeenschap. We weten allen dat dit niet makkelijk ligt vandaag, ook de bisschop heeft het over 'barsten' in het samenspel school – parochie – gezin jeugdbeweging. Het heeft geen zin de zwarte piet naar elkaar toe te schuiven. De bisschop erkent trouwens de inspanningen van de katholieke scholen op dit vlak: dit is zeer belangrijk, waar scholen en leerkrachten immers vaak met tegenslagen of ontmoediging te kampen hebben, soms zelfs tegenkanting.

Twee werkpunten worden naar voren geschoven:

- Een nieuwe diocesane nota over 'vieren op school' wordt aangekondigd – en dat mag gerust bisdom overschrijdend zijn!
- Er wordt gezocht naar nieuwe modellen van dwarsverbindingen tussen school en parochie. Vanuit zijn ervaring weet de bisschop immers hoe precair de samenwerking ten velde is: van uitstekend tot totaal vervreemd. Hier is veel werk aan de winkel...

Een volgende paragraaf wijdt Bonny aan **de leerkracht godsdienst**, van wie immers veel gevraagd wordt, soms te veel.

Bovendien staat het vak geregeld onder politieke of ideologische druk⁹ en zelf ervaren deze leerkrachten geregeld het spanningsveld tussen professionaliteit en persoonlijke geloofsbeleving en/of kerkbetrokkenheid.

De bisschop haalt ook hier twee bijzondere aandachtspunten naar voren:

- *Godsdienst als geïntegreerd vak in het basisonderwijs*¹⁰, waarbij

⁹ Denk aan de nog recente berichtgeving i.v.m. "LEF" en het initiatief van moraalfilosoof Patrick Loobuyck voor een vak "Levensbeschouwing, ethiek, burgerschap en filosofie". Een ander voorstel bestaat erin om in de derde graad van het secundair onderwijs de helft van de uren in een erkende godsdienst of zedenleer te vervangen door "godsdienstvergelijkende wetenschap".

¹⁰ Cfr. De twee leerwegen die momenteel experimenteel opgezet worden in twee hogescholen: de ene leidt tot de bevoegdheid

gesteld wordt dat deze vraag nader wordt bekeken op interdiocesaan vlak. Het is prima dat dit over de grenzen van het bisdom Antwerpen wordt opengetrokken, maar hopelijk worden met 'interdiocesaan' ook de congregaties die onderwijs inrichten bedoeld.

- Ten tweede stelt J. Bonny terecht dat ouders en leerkrachten een *duidelijke communicatie mogen verwachten over het vak 'godsdiens'*, bv. aan de hand van een brochure. Hopelijk krijgen ook hier de congregaties de kans om mee te denken...

De voorlaatste paragraaf van het hoofdstuk over onderwijs zet **de school als gemeenschap** in de focus. Zeker het opvoedingsproject is een zaak van de gemeenschap, "een zaak van dialoog en van teamwork tussen alle medewerkers" (p. 44). Er moet dus aandacht aan geschonken worden¹¹. Ook voor dit item mocht de verwijzing naar de DPB ruimer, omdat het vaak juist de congregaties zijn die hier veel tijd, energie en mankracht in investeren.

Een laatste paragraaf handelt over universiteiten en hoger onderwijs, waar de spanning tussen geloof en wetenschap actueel is. Beide – geloof én wetenschap – hebben als roeping de ontplooiing van de gehele mens te bevorderen.

Het hoofdstuk sluit af met acht items voor een "Werkpad" (p. 46): naast de zeven vanuit de tekst, wordt een achtste toegevoegd over gebouwen en infrastructuur.

EPILOOG

Kort na Pasen staat de Verrezene de leerlingen op te wachten aan het meer van Tiberias. Toen ze aan land waren gestapt, aldus de evangelist Johannes, zagen ze dat er een houtskoolvuur was aangelegd, met vis erop en brood ernaast. Met dit paasverhaal heeft de bisschop een hoopvolle titel aan de visietekst gegeven.

In de bijeenkomsten met onze schooldirecties van najaar 2012 gaven we er extra aandacht aan. Heel wat items hebben trouwens een bisdom overschrijdend karakter. Hopelijk wordt de tekst verder opgenomen in heel wat parochies, scholen, voorzieningen en organisaties en leidt hij tot concrete initiatieven die de vele impulsen uit het "Werkpad" in daden omzetten.

Zo kan het kerkwerk van velen ook morgen uitbloeien tot "de meerwaarde van een minderheid" (p. 65).

Jan Van Deuren

om godsdiens te geven, de andere niet. Zie voor heel wat degelijke achtergrondinformatie de brochures *Identiteit in diversiteit* (2009) en *Waar zeg jij dat ik ben? Eigen-zinnig leraar zijn in een katholieke school* (2010).

¹¹ Hier is de uitspraak van prof. Pollefeyt op zijn plaats: "Alle onderzoek wijst uit dat zonder thematisering identiteit gewoon verloren gaat".